

Kulturgintzari begiratzeko betaurreko berriak. Bertsolaritzatik ikasten

Harkaitz Zubiri

*UPV/EHUko Hizkuntzaren eta Literaturaren Didaktika
Saileko irakaslea*

Titiriteroen lana

Bi urte zeramatzan Erresuma Batuko lehen ministro lanetan. Agintaldiaren errepassoa egiteko asmoz, elkarrizketa bat eskaini zion *The Sunday Times* egunkariari. Kazetariak etengabe galdetu zion ekonomiari buruz, garai hartan bizi zituzten gatazken muina aztertu nahian edo. Baina, azkenerako, mezuen anabasatik ihesi, Margaret Thatcher-ek bere zeregina argi utzi nahi izan zuen: «Ekonomia metodoa besterik ez da; helburu nagusia bihotzak eta arimak aldatzea da» (Butt 1979). Erdi ezkutuan dagoen sekretu bat begi-bistan uztea da hori.

Izan ere, 'arimak' nahiko moldagarriak dira. Arimak, edo nahi duzuen bezala deitu: mundu ikuskerak, emozioak, sentimenduak, desirak, arrazoibideak, espektatibak, ametsak...

Hitzetan hezurmamitzen dira horiek guztiak. Gure esaldietan hartzen dute ostatu. Eta handik aldatzen dituzte arimak. Margaret Atwood-ek (1981) poema batean esan zuen eran, «hitz bat beste baten ondoren/ beste baten ondoren boterea da». Hitzek eraikitzen duten esanahia benetako norgehiagoka

eremua da. Zein esaldi nagusituko dira? Zer interpretaziok lortuko du gailentzea?

Hizkuntzak gainpopulatuta daude (Bakhtin 1981, 1986), baita txikienak ere: demokrazia, jatorra, eraginkorra, maitasuna... Hitzek kostata hartzen dute guk eman nahiko geniekeen esanahia. Gainpopulatuta daudelako. Hizkuntzak inoiz ez du ispilu lana egiten, eta, era berean, kultur sorkuntzak inoiz ez du errealitatea islatzen. Fideltasun eta zintzotasun ahalegina eginda ere, pelikula bat, nobela bat, bertso bat, inoiz ez dira errealitatearen erreproduzio fikzionatua izango. Kultur sorkuntzak, batik bat, errealitateari begiratzeko ikuspegiak azaleratzen ditu. Kultur sorkuntzak interpretatu egiten du bizitza. Baina nork eta nola? Zure tamainako galtzerdia bezala sartuko zaizu batzuetan, edo traba egingo dizu, edo nazka emango, edo aspertu, edo begiak irekiko dizkizu, edo espero gabeko emozio bat kitzikatuko dizu, edo... eta aalez ale, arima alda dezake kultur sorkuntzak. Baina langintza horretan ez dago bakarrik, jakina. Arima aldatzaileen gualostea erraldoia da, gainpopulatuta dago.

Gainera, kultur sorkuntza arloko lan gutxik lortzen dute hori. Jendearengana iristen den kultura bakarrik da eraginkorra zentzu horretan. Jendearen larruazalera, burmuinera, sabelera, atxikitzen den kultur sorkuntzak bakarrik aldatzen ditu arimak. Gainerako guztia basoan inork ikusi gabe erortzen den zuhaitza bezalakoa da.

Jendearengana iristen den kultur sorkuntzaz ari garenean, ez gara apaingarriez ari, ez gara distintzio sozialerako kontsumoetz ari. Ur handiak dira. Titiriteroek ere mugiarazten dute mundua.

Ikuspegi apokaliptikoak

Donostian 17. lineako autobusak egiten zuen ibilbidea izan zen urtetan nire hiriaren mapa. Bide horretan, Antxo Jaki-tunaren hiribidean, Rex zinema zegoen, eta, bertan, amarekin, *Zergatik panpox?* ikusi nuen, eta, aitarekin, *El Imperio*

contraataca, Star Wars-en bigarren filma, zeinetan Darth Vaderrek eskua luzatuz saga guztiko errebelazio harrigarriena egiten dion Luke Skywalkerri, ordura arte etsai besterik ez zirudienari: «Luke, zure aita naiz». Garbi dago Rex zinema familia barruko gatazketan espezializatuta zegoela.

Petit Casinora, 17. lineatik ez oso urrun, Alde Zaharreko Kale Nagusian, aitak eraman ninduen *La vida de Brian* ikustera, baina ez zidaten sartzen utzi, txikiegia nintzelako, eta Paco Bueno tabernara joan ginen pintxo bat jatera. Aitona-amonen etxera joaten nintzenero pasatzen nintzen Astoria aurretik, Pio XII.aren plazan zegoen zinemaren aurretik, eta behinola karteldegian ikusi nuen *Sexo, mentiras y cintas de video*. Adinagatik banekien ez zidatela sartzen utziko, baina harrezkero begiz jota izan nuen. Groseko Savoy zineman ikusi nuen *Momo*. Gogoan dut nola grisez jantzitako gizonen purua erre ahala agortzen zitzaien denbora. Amaia zineman, Getaria kalean, *Tras el corazón verde* ikusi nuen. Illunben, *Boys Don't Cry*. Bretxan, *Origen*.

Zinema areto horiei buruzko informazio bila nenbilela, Paseo Berriaren hasieran zegoen Miramar zinemaren argazki apokaliptiko xamar bat aurkitu nuen Interneten: eraikinaren parean hondeamakina hori bat ageri da, beso beltz luzea zerrurantz altxatuta, zinemaren sarreran euritik babesten duen atariko aterpea txikitzeaz. Argazki horrek laburbildu dezake behinola hainbeste jenderen heziketa sentimentalean eragin handia izan zuten zinema areto haien patua. Gaur egun bakar bat ere ez da existitzen. Garai batean pentsaezina zirudien, maiz inertziak gidatzen dituelako gure pentsamenduak (denak iraungo duela, nahiz eta badakigun ezetz).

Kontzientzia hori, argi gorri hori, inoiz baino presenteago izan beharko genuke gaur egun. Seigarren desagertze handia hasi da, zientzialariek esaten dutenez. Duela 444 milioi urte gertatu zen lehenengoa, Ordoviziarra. Duela 66 milioi urte bosgarrena, Kretazeokoa. Orain seigarrenaren hastapenetan gaude. Hurrengo zazpi hamarkadetan animalia espezieen erdia desagertu daiteke. Gure planeta, Lurra, oasi bat da

espazioaren bazter honetan. Oasi bat basamortuaren erdian. Uraren zikloek ahalbidetzen dute bizia. Berotu egin dugu lurra, zikloak azeleratu egin ditugu, eta horregatik gero eta lehorte gehiago, eurite gehiago, uholde gehiago...

Baina ez dira animaliak bakarrik desagertuko. Kulturak eta hizkuntzak ere desagertuko dira. Munduan diren 6.000 hizkuntzetatik %50-%90 artean desagertuko dira 2100. urterako (Unesco 2017). Ez da hondamendi naturala, jakina.

Ruper Ordorikak kantatzen duen zientzia-fikziozko poema batean, Joseba Sarrionandiak balizko etorkizun bat deskribatzen digu:

Zer geratuko da gerorako?
Leku izenak agian,
ez besterik: Ursouia, Itchasou,
Irouleguy,
Aussurucq eta Tchoko
Maitia...
Jendeak misterio aire batekin
ahoskatuko ditu leku izenok...

Kanta zoragarria. Poema ederra. Baina ez gaitezen apokaliptiko jarri. Oraindik ez behintzat. Hitz egin dezagun apokaliptiko ez jartzearen aldeko arrazoiei buruz.

Kontsumitzaileak kulturaren supermerkatuan?

Kultura uholde bat da. Entzun izan dugu kulturak ez duela apenas lekurik gure bizitzetan. Baina ez da baieztapen oso zehatza. Kultura egunero, uneoro, zirrikitu guztietatik sartzen da gure bizitzetara. Kultur sorkuntza uholde bat da. Guk hura bilatu gabe aurkitzen gaitu, Despacito, eta gure bizitzak moldarazi egiten ditu, Killing Me Softly, eta guk hura erabiltzeko modua aurkitzen dugu, Say It Loud. Guk bizitza bizitzeko daukagun modua aldatu egiten du kultur sorkuntzak. Gure bizitza orain ezagutzen dugun moduan pentsaezina litzateke kultur sorkuntzak gudan duen eragina kontuan hartu gabe. Berdinak al lirateke gure ametsak? Maitatzeko daukagun

moduak? Nor desio dugun? Bizitzari begiratzeko ikuspegiak? Rock Radical Vascoa zure gaztaroaren soinu banda izan bazen, horrek markak uzten ditu. Ez Dok Amairuk? Trapak eta reggaetoiak? Indieak? Chuck Norris eta Steven Seagal zure kuttunak badira, *Fast & Furious* maite baduzu, *300* pelikula sekulakoa iruditu bazitzaizun, horrek markak uzten ditu. Zer gertatuko litzateke euskaratik eta euskaraz reggaetoiak egiten hasiko balira eta arrakastatsua izango balitz, garai batean protesta kantarekin eta punk-rockarekin gertatu zen bezala? Horrek markak utziko lituzke.

Gaur egun, kulturaren plaza globala da. Egunero jende askoren bizitzetatik pasatzen dira Beyoncé, Pharrell Williams, Taylor Swift eta Bruno Mars.

Kontatzen dizkiguten istorioak, geure buruari kontatzen dizkiogunak, munduari begiratzeko dauzkagun talaiak, plaza globalekoak dira; tarteka, globalak, nahi baduzue. *Tres metros sobre el cielo*. *Six Feet Under*. Meryl Streep, Brad Pitt eta beren pelikulak. Bideo-jokoak. Michel Houellebecq.

Margaret Atwood. Noah Gordon. Ken Follett. Kandinsky, Klee, Bauhaus, Warhol, IKEA. Madonna. Lady Gaga. Spotify. Youtube. HBO. Amazon. Netflix, etc.

Euskaraz egiten den kultura ere plaza globalaren testuinguruan egiten da. Kontsumitzaile gutxi izatearen seinaleak iristen zaizkigu maiz. JAKIN aldizkariaren 226. zenbakian Juanjo Allur Dorronsorok idatzi zuen artikuluan irakur daiteke liburuak edozein hizkuntzatan irakurtzen dituzten euskal herritarren kopurua %55,6koa dela, baina euskaraz irakurtzen dutenena %6,1ekoa (Allur Dorronsoro 2018). Pentsa liteke hizkuntzaren hiztun kopuru txikiagoa dela euskarazko irakurleen emaitzak murrizten dituen aldagai bakarra, baina ez, zeren euskaldunen artean liburuak euskaraz irakurtzen

Euskaraz egiten den kultura ere plaza globalaren testuinguruan egiten da. Kontsumitzaile gutxi izatearen seinaleak iristen zaizkigu maiz

dituztenen kopurua %22,9koa baita, ez %55 ingurukoa. Kausak ere iradokitzen ditu ikerketa horrek: erraztasuna eta ohitura. Datu horiekin irakurketa asko egin daitezke, ez soilik soziolinguistikoak, eta, beharbada, abiapuntu interesgarria izan daiteke hausnartzea ea ikuspegi egokietan oinarritzen ari garen.

Islandian ere kezkatuta daude: hamarkada honetan bikoiztu egin da azken hamabi hilabeteetan libururik irakurri ez dutenen kopurua; jadanik %13ra iritsi da. Kezkagarria da, ironiarik gabe. Euskal Herrian, zorionez, kopuru hori ez da okertu, egonkor mantentzen baita, baina, zoritxarrez, %43ren inguruan egonkortu da. Behar gorriari buruz ari gara.

Euskaraz egiten den kulturari buruz ari garenean, gure kexaren ikuspegi horrelako zerbait izan ohi da: kulturaren supermerkatuan ez gara ondo hedatzen ari, kontsumitzaileek ez dute ondo erantzuten, zabalkunde arazo bat daukagu. Konponbidea (1): gehiago inbertitu hedapenean, edo modu eraginkorragoan egin, edo horretan benetan sinetsi. Konponbidea (2): egiten ditugun kultur produktuak kontsumitzailearen beharretara hobeto egokitu. Nik balizko konponbide horietatik ondorioztatzen dut den-denek hobesten dutela kulturaren supermerkatuaren Monopolyra jokatzeari; hau da, erraldoiaren jokora jokatu dugu, haien kartekin, haien arauekin, nahiz eta gu ipotxak izan. Eraitza jakiteko ez da kristalezko bolarik behar.

Kultur adierazpide indartsuenak kulturaren transmisio kanal hegemonikoak erabiltzeko gai dira. Sozializazio gune askotara iristen dira horrela, eta sozializazio gune horietan zaletzen da jendea kultur produktu hegemonikoekin. Sozializazio gune horietako soinu banda dira. Sozializazio gune horiek ulertzeko pelikula kontaktzen dizute. Sozializazio gune horien estetika eraikitzen duten irudiak, objektuak, apaingarriak, osagarriak dira. Hegemoniatik. Sozializatzen zaren lekuan nagusitzen den soinu banda, mundua kontaktzeko era, estetika... horietara zaletuko zara baldin eta sozializatzen zaren leku horretan esperientzia erakargarriak

badauzkazu, eta are gehiago esperientzia horiek egokiak iruditzen bazaizkizu.

Joko zelai horretan kultur adierazpide txikienek kostata egingo dute lekua baldin eta hasieratik Monopolyaren jokora salto egiten badute. Gehienetan, ez beti, desagertu egingo dira, azukre koxkor bat kafesne pertza erraldoi bategan bezala.

Kultur kontsumoaren paradigman ez dago konponbiderako aukera handirik. Kultura kontsumogai hutsa balitz bezala ulertzen da. Ondorioz, paradigma horren arabera, kontsumogaia ekoizletik hartzailera eramatea da erronka. Komunikazio arazo soila dirudi. Ez bada eraginkorra, produktuak huts egiten du, edo kanala ez da aproposa. Baina zer gertatuko litzateke arazoa ez balitz ez produktua eta ez kanala? Zer gertatuko litzateke arazoa paradigma bera balitz?

Kultura ez da kontsumogai hutsa. Gure bizitzen zentzua eraikitzeke oinarrizko tresna da. Langintza horretan ez dago bakarrik, jakina; baina, Paulo Freirek (2008) esan zuen bezala, ezin da herrialde sendorik/osasuntsurik/zoriontsurik eraiki kultura indartsurik gabe, halakorik egin ezin den bezala hezkuntza, zientzia eta teknologia indartsurik gabe. Jendearen ongizateaz ari da Freire. Gakoa ez da kulturak gure bizitzetan lekua izango duen edo ez. Gakoa da zer kultur adierazpidek egingo duen lan hori. Kultura globalari lekua egitea eta hura baliatzea oso aberasgarria izan daiteke, baina hurbilagoetik sortzen denari lekurik ez egitea kaltegarria da hutsune hori daukan jendearentzat (Hoggart 1957).

Beste arazo potolo bat ere sor dezake kultur kontsumoaren paradigmak, zeren hartzailea kontsumogaiak jasotzen dituen izaki pasibo bezala irudika baitaiteke; eta, egia esan, ez da oso errealista pentsatzea hartzaileak ez dituela bere posiziotik interpretatzen jasotzen dituen kultur produktuak; nola bestela? (Certeau 1988).

Beraz, kultura ez bada kontsumogai soila, eta, era berean, hartzaileari rol pasiboa esleitzea pertinentea ez bada, zein da bidea?

Boom

Rock musika zabaltzen hasi zenean, musikaren amaiera zela sentitu zuten askok. Rock musikak erdigunean egoteari utzi dionean, ordezkoak (pop, hip-hop, electronic dance music, reggaettoa) eskasak eta baliogabeak direla sentitzen dute hainbat rock-zalek. Trap dosi bat jartzen duzunean (*e, Fermin, nola da?*), abestiak doinurik ez duela kexatzen dira asko. Egunen batean, reggaetoiaren belaunaldia zahartzen denean, orduan indartzen ariko den estiloa kritikatuko dute hainbatek: musika jadanik ez da garai batean izan zena, sentituko dute, gidaririk gabeko autoan gaztaroko bideoklipak aukeratzen ari diren bitartean. Beti egongo da erdigunea monopolizatzea gustuko duen jendea. Deserosoa zaie monopolioa galtzea. Eta gainera-kooi komeni zaigu horiek nondik ari diren hizketan ulertzea, adibidez bertsolaritza gainbehera datorrela esaten dutenean.

Xabier Aierdik bertsolaritza ikertzea lehen aldiz proposatu zidanean, 2005. urtean, hasiak ziren BEC momentuak ekoizten: 14.000 lagun goizetik gauera areto batean lerroka eserita, *a cappella* kantatzen duten zortzi inprobisatzaile begira, osatzen dituzten metrikadun bertso errimadunak adi entzuten, eta, halaber, bertso-saio hori jarraitzen ari ziren 100.000 lagun baino gehiago telebistan eta Interneten. Euskal Herriko parametro demografikoetan, azken 25 urteetan soilik hama-bi musika taldek edo bakarlarik lortu dute beren kontzertu batera 14.000 entzule baino gehiago erakartzea: Pink Floyd (1994), Donostiako Orfeoia (1997), Luciano Pavarotti (1998), Rolling Stones (2003, 2007), U2 (2005, 2010), Depeche Mode (2006), Bob Dylan (2006), Bruce Springsteen (2008, 2009, 2011, 2012, 2016), ACDC (2010), Bon Jovi (2011), Shakira (2011) eta Guns N' Roses (2017). Gainera, bertsolaritzaren parametroetan, kontuan hartu behar da txapelketa nagusiko saioetara joan zen jendea ez zela hainbeste (txapelketako saio guztiak aintzat hartuta, gainera): urte horretan urtean zehar bertso-saioren batera joan zen publikoaren %10 besterik ez. BEC eta txapelketa kualitatiboki ezinbestekoa da. Kuantitatiboki, publiko kopuruari dagokionez behintzat, ez hainbeste.

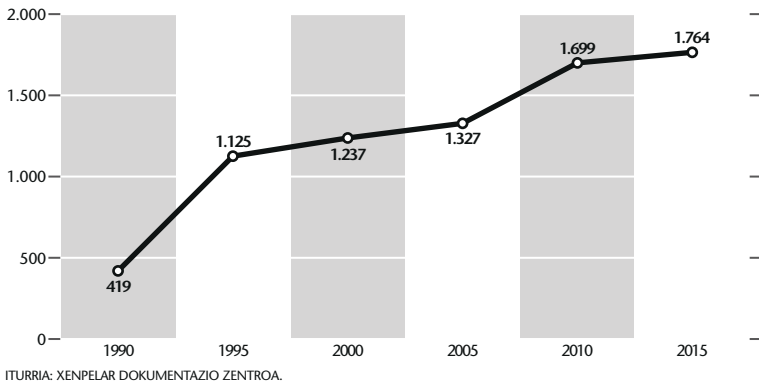
Zergatik gertatzen den aztertu behar genuen, bertsolaritzak nola lor dezakeen hainbeste jende erakartzea. Ebidentziak eskuratu nahian, guztira 32 elkarrizketa sakon (*in-depth interview*) egin eta 3.663 galdetegi pasa genituen (2005-2007 artean: txapelketa nagusian 723, urtean zehar egiten diren bertso-saioetan 344, eta euskal hiztunei 1.219; eta 2015-2018 artean: txapelketa nagusian 777 eta urtean zehar egiten diren bertso-saioetan 600). Horrez gain, Xenpelar Dokumentazio Zentroan hainbat urtez bildu dituzten zenbait datu analizatu ditugu; inkesta zabalena eskain dezakeena baino lagin askoz zabalagoa daukanez, hamarkadetan zehar datuak jasotzen egin duten lanaren emaitza, erreferentzia ekidinezina da. Lehen ikerketa aldian Juan Aldaz, Eider Alkorta, Xabier Aierdi, Alfredo Retortillo eta bostok aritu ginen, eta bigarren ikerketa aldian azken hirurak.

Bertsolaritzak bizi duen hazkundearen ebidentzia garbiak aurkitu ditugu. Xenpelar Dokumentazio Zentroko datuek erakusten dute 1990. urtetik gaur arte bertsolari kopurua hirukoiztu egin dela, bertso saio kopurua laukoiztu egin dela, eta bertso-saioetara doan lagun kopurua orain inoiz baino handiagoa dela. Beharbada, publikoari dagozkion datuek interpretazio zailagoa dute, zeren, batetik, ez dute islatzen 1980ko hamarkadatik 1990eko hamarkadarako goranzko bilakaera, eta, bestetik, nabarmentzeko modukoa da 1990eko hamarkadan bertsolaritzaren boomaz hitz egiten zutenean, bertsolaritzan zebilen jendeak propio hoztu zuela boom hura, hazkundea baino aparraldia zela iritzita. Garai hartako kopuru handiak bertso-saio masifikatuetan oinarritzen ziren, neurri handi batean. Gaur egungo kopuru handiak, 1990eko hamarkadakoak baino handiagoak, bertso-saio txikiagoetan oinarritzen dira.

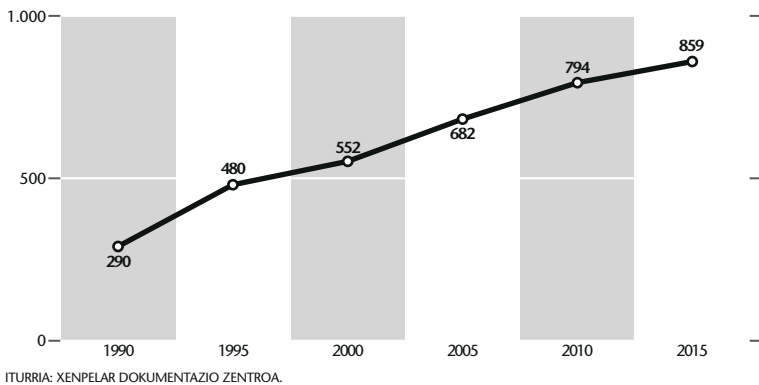
Beraz, gaur egun bertsolaritzak bigarren boom bat bizi duela esan genezake, baina bigarren boom horren izaera desberdina dela. Gure susmoa honakoa da: saio txikiagoek osatzen duten hazkunde horrek, agian, aniztasuneranzko joera islatzen du.

Kulturaren Euskal Behatokiak eskaintzen dituen datuak (Zubiri 2010) oso bateragarriak dira bertsolaritzaren bigarren boomaren hipotesiarekin: bertsolaritzaren jarraitzaile kopurua harrigarriki handia da, euskarazko beste kultur adierazpide batzuen mailan baitago. Hori bai, kontuan hartu behar da beti ere euskaraz egiten den kulturari buruz ari garela; hau da, osasunaz ari garenean, dena erlatiboa dela, zeren erdetan egiten denaren kopuruak askoz handiagoak baitira, baita euskal hiztunen kultur ohiturei dagokienez ere, Siadecok Elkarrentzat egin zuen ikerketan erakutsi zuen bezala.

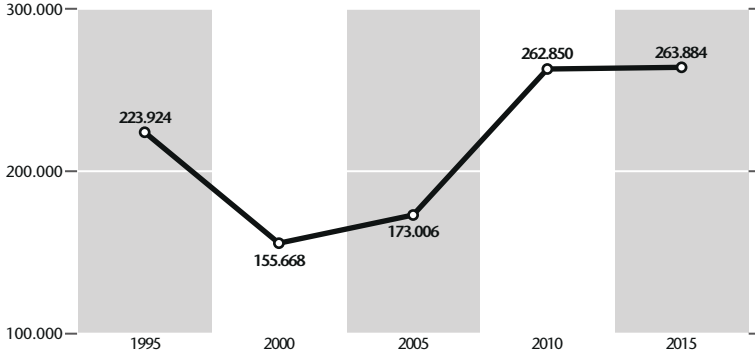
1. grafikoa. Bertso-saio kopuruaren bilakaera

2. grafikoa. Bertsolari kopuruaren bilakaera

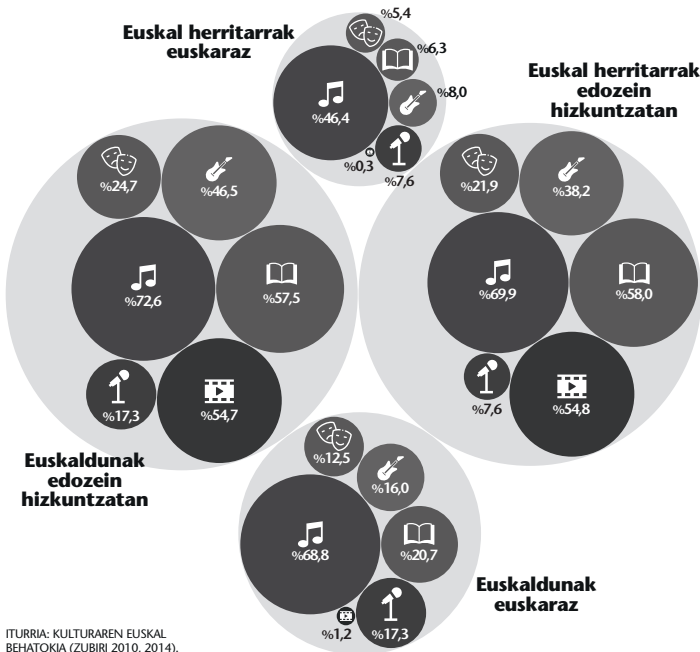
3. grafikoa. Bertso-saioretako publikoaren bilakaera

ITURRIA: XENPELAR DOKUMENTAZIO ZENTROA.

4. grafikoa. Kultur ohiturak euskal herritarren eta euskal hiztunen artean (2008)

- Musika
- Zinema
- Antzerkiak
- Liburuak
- Kontzertuak
- Bertsolaritza

ITURRIA: KULTURAREN EUSKAL BEHATOKIA (ZUBIRI 2010, 2014).

Edonola ere, bertsolaritzaren hazkundearen zalantzarik ez dago. Fenomenoa ulertu nahi duenak beti jo dezake 'erronomia' hipotesira: euskaldunek gustuko dute erromerian joatea eta horregatik betetzen dute BEC, Durangoko Azoka... Baina erronomia hipotesiak den-dena azaltzeko balio duenez (zergatik erakarri zuen hainbeste jende Queen-en Wembleyko kontzertuak, *Titanic* filmak, Guggenheimen...), ez du ezer asko azaltzeko balio.

Gizarte mugimendu baten proiektu soziokulturala

Bertsolaritza arraroa da. Inertziak museoetara zeraman, apaingarri folkloriko izatera, exotikoenetan exotikoenetako bat. Garai batean, batik bat landa eremuko kultur adierazpide indartsua izan zen euskara nagusi zen udalerrietan. Kalera ere iristen zen, euskaldunen artera beti ere. Bertsolariak ez ziren edonor. Maiz bertsolariek historikoki arrote fama izan dutela nabarmendu den arren, oso kontuan hartzekoa da bertsolaria funtsezko kultur erreferentea izan zela testuinguru hartan. Garaiaren kronika eta interpretazioa egiteari dagokionez, beste leku eta garai batzuetan filmek eta literaturak

jokatu duten rola izatetik ez zen urrun ibiliko bertsolaritza (Alberro 2018, Agirre 2018).

Transmisioa naturala zela zirudien garai hartan, baina ezer ez zeukan naturaletik. Jendearen bilguneetan (gizonezkoenetan behintzat) kantatzen zenez, saio horietara joaten zenak naturala balitz bezala barneratzen zuen harekiko zaltetasuna, espazio horietan in-

tegratuta zegoen heinean. Lev Vigotskik (1978) adierazi zuen eran, ikaskuntza lehenik interakzio sozialean gertatzen da, eta gero barneratzen da, gero bihurtzen da norbanakoaren

Proiektu soziokulturalik ez daukan kultur adierazpide txikiak ez ditu arnasbideak erraz topatuko mundu honetan. Bertsolaritzan zebiltzan hainbat agente konturatu ziren horretaz

baitako zerbait. Era berean, etorkizuneko bertsolariak giro horretan ikasten zuen bertsotan. Partaidetza eta ikaskuntza prozesu beraren bi aurpegi dira (Lave eta Wenger 1991). Testuinguru sozial batean parte hartu ahala ikasten da, eta, alderantziz, ikasi ahala parte har daiteke testuinguru horretan. Ondorioz, partaidetza eraginkorragoak ikaskuntza efikazagoa dakar, eta alderantziz. Hortaz, testuinguru soziokultural hark bermatzen zuen bertsolaritzaren indarra. Giro hartan sozializatu ahala sustatzen zen zaletasuna eta etorkizuneko sormena. Baina are eraginkorragoa izan zedin, prozesu horiek guztiak ikusezinak ziren eta den-dena naturalki gertatuko balitz bezala ulertzen zuten.

Araza ondoren etorri zen, gizartea errotik aldatu zenean. Aro hura joan zen, eta harekin desagertu zitzaizkion bertsolaritzari transmisiorako aukera gehienak. Espazio sozialik gabe gelditzen ari zenez, gainbehera zetorren.

Iraultza neoliberalak ez zion lagunduko. Margaret Thatcher eta Ronald Reagan ziren errebolta globalaren buru. Mundua borborka zegoen. Eta kulturaren plaza gero eta globalagoa zen. Adierazpide txikiek ez zuten berezko lekurik izango. Kanal hegemonikoetan gero eta gehiago zabaltzen ari ziren erraldioak, eta txikiek haiekiko zuten lehia gero eta gordi-nagoa zen.

Proiektu soziokulturalik ez daukan kultur adierazpide txikiak ez ditu arnasbideak erraz topatuko mundu honetan. Bertsolaritzan zebiltzan hainbat agente konturatu ziren horretaz, eta beren ahaleginak arazo hori konpontzera bideratu zituzten nagusiki. Horregatik sortu zuten bertsolaritzarentzat proiektu soziokultural bat, kultur adierazpide txiki batentzat espazioak eraikitzea lehenetsi zutelako. Helburu nagusia ez zen bertsolariek zer kantatu behar zuten diktatzea, ezta bertsolarien lehia-*show*-ak herriz herri mugitzea eta hedabideetara eramatea. Proiektu soziokulturalaren funtsezko helburua bertsolaritza geroratzea da, eta horretarako espazioak eraiki ditu, bertsolaritza hazteko eta garatzeko aukera sortzen duten espazioak.

Ez dut gutxietsi nahi ekoizpen artistikoak eta hedapenak duten garrantzia. Ez nuke halakorik iradoki nahi. Bertsolariak, adibidez, bat-batean erabaki behar du mila eta bat aukeretatik zein hartuko duen, eta, asmatzen duenean, ekoizpen artistiko horrexek pizten du sua, publikoa kitzikatzeko modu eraginkorren erabiltzen duelako umorea edo irudimena edo hunkiarazteko gaitasuna. Halaber, hedapenak helaraz dezake emaitza artistikoa bestela iritsiko ez litzatekeen leku askotara. Esate baterako, telebistaren bidez sartu zen bertsolaritza egongela askotara, eta gero jende hori etxetik plazara joan zen bertso-saioa entzutera. Baina hori guztia ukatu gabe, esango nuke sozializazio guneak propio sortzeko estrategiarik ez badago, arrakastarako aukerak askoz txikiagoak direla kultur adierazpide gutxiagotuentzat.

Sozializazio gune eraginkorrek ahalbidetzen dute kultur kontsumogaiaren paradigma gainditzea. Ez dago hartzaile pasiborik. Sozializazio guneetan biografiak gurutzatu egiten dira. Norbanakoak testuingurutik edaten duen bezala, norbanakoak elikatu egiten du espazio hori. Sinbiosi moduko bat da. Inklusibotasuna handitu ahala areagotzen da eraginkortasuna. Eta hori guztia gertatzen den bitartean, norbanakoa gune batean sozializatzen den bitartean, kultur adierazpide jakin bat gune horren ardatz bada (bertso-eskolan edo bertso-saioetan bertsolaritzarekin gertatzen den bezala), orduan sozializatzen ari den norbanako hori zaletu egingo da, gustuko izango du gune horri zentzua ematen dion kultur adierazpidea.

Zaharra den eztabaida bati buruz ari gara, baina ez dirudi zaharkitu denik. Walter Benjamin eta Theodor Adorno lagun onak zirela esaten dute. Eskola berekoak ere baziren, baina ikuspegi kontrajarriak zeuzkaten arlo askotan. Adornoren arabera, artelana behatzea eta miresteko gai izatea da hartzailearen lana. Artelana ukiezina da. Aitzitik, Benjaminek artearekiko beste harreman bat aldarrikatzen du. Erreproduzio mekanizatuari esker, artelanak (edo beren kopiak) inoiz ez bezala hedatzen dira, ez dira garai bateko objektu urrun horiek, eta horrek aldatu egin du artearekiko

harremana. Publikoak badu zeresana. Artelanaren inguruan jendeak dituen interakzioek erabat baldintzatzen dute jendeak artelan horrekiko duen esperientzia.

Zinemara joaten garenean, filmak ez du gure esperientzia monopolizatzen. Norbaitekin hitzordua badaukagu, garaiz edo berandu iritsiko gara, lasai edo presaka edo urduri. Eurria ari du, hotza, hezetasuna, edo udaberriko eguzkia aterada, agian, aspaldiko partez. Hitzorduan beste norbaitekin elkartzen bagara, beste pertsona horrekiko zerbait sentitzen dugu. Atsegina da zinemara oinez joatea (edo ez, hobe kottzez, autobusez...) eta bidean hizketan egitea zuen kontuei buruz. Beharbada, zinema aretoan filma komentatu egingo duzue (xuxurlaka hobe), eta amaitzean jarraituko duzue,

paseoan bueltatzen zareten bitartean, edo, akaso, nahiago duzue taberna batean zerbait edatera eta jatera joan. Arratsalde-iluntze bat zuen bizitzan, esperientzia aberasgarria gehienetan, eta horretan guztian filma da ardatza, baina sozializazio gune horretan biografiak gurutzatu egiten dira, eta norbanakoa ez da hartzaile hutsa, aktiboa da, ekarpen ugari egiten ditu, eta besteekin interakzioan gertatzen da hori guztia. Kultur adierazpideak ardatzen du sozializazio gunea, baina ekarpena egiten duen bakarra ez denez, esperientzia askoz aberasgarriagoa da, eta, ondorioz, zaletasuna pizteko aukerak asko handitzen dira. Sozializazio gunerik ez daukan kultur adierazpideak ez du lan erraza. Hobe du bere espazioak sortzen ahalegintzea. Hori da proiektu soziokulturalaren erronka handiena.

Ez da beti egitasmo deliberatu baten emaitza izaten. Edo, agian, bai, baina forma ikusezinagoa dauka. Rock Radical

Sozializazio gunerik ez daukan kultur adierazpideak ez du lan erraza. Hobe du bere espazioak sortzen ahalegintzea. Hori da proiektu soziokulturalaren erronka handiena

Vascoa soinu bandatzen izan zutenen biografiak zein sozializazio guneetan gurutzatzen ziren? Zalantzarik ez dago musika entzute hutsaz harago zihoala RRVa entzutearen esperientzia: munduan mugitzeko modu bat zen, jende jakin bat zebilen guneetan sozializatzeko tresna bat zen, bizitzari begiratzeko ikuspegiak eralda zitzakeen kultur sorkuntza uholde bat zen.

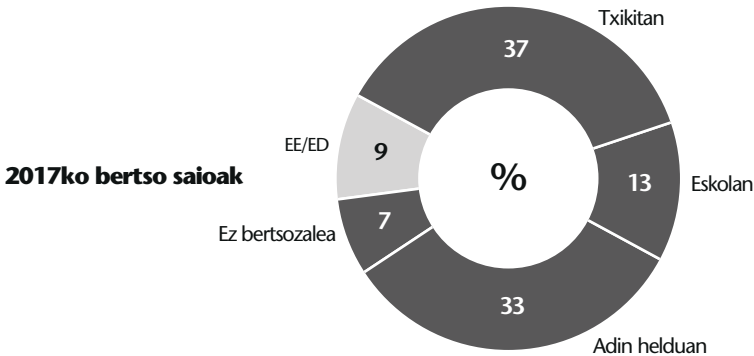
Bestelako helburuak ere izan ditzake propio sortutako sozializazio gune batek. Pentsa liteke, adibidez, eskolatu gabeko pertsona heldu batek ezingo lukeela Kafkaren *Metamorfosia* gustura irakurri; baina ez da egia, kontrakoa erakusten duten esperientziak badaudelako (Sánchez 1999). Zerk ahalbidetzen du hori? Irakurketa taldeko kideekin izaten ditugun interakzioak, istorioa jarraitzeko laguntza, laguntasun giroa, entretenimendua, egiten ari direnaren zentzua elkarrekin eraikitzea, taldea sortzea, prestigiotsua den baliabide bat eskuratzeko sortzen duen zirrara praktikan sentiaraztea... Azken finean, proiektu soziokultural batek propio sortu duen sozializazio gune eraginkor baten emaitza da.

Bertsolaritzari dagokionez, sozializazio guneak dira bertso-eskolak, aisialdirako jarduerak, borondatezko lanerako ekimenak... eta, jakina, lehendik ere egiten ziren bertso-saioak, zeinak funtsean sozializazio guneak diren. Txapelketek ere funtzio hori betetzen dute. Jendea gune horietan sozializatzen den heinean zaletzen da bertsolaritzarekin. Partaidetzaren intentsitatea handitu ahala areagotzen da zaletasuna.

Esku hartze soziokulturala funtsezkoa da zenbait kultur adierazpidek arrakasta izan dezaten. Proiektu soziokultural bat eraikitzeak nabarmen lagundu dezake kultur adierazpide gutxiagotu bat biziberritzen. Hori da, ziur aski, bertsolaritzaren proiektu soziokulturalak agerian uzten duen irakaspen garrantzitsuena. Gaur egun, hainbat baldintzak eragotzi egiten dute zenbait kultur adierazpideren arrakasta, eta, beraz, oztopo horiek gainditzeko eraginkortasunez esku hartzen ez den bitartean, ezin da ezer askorik lortu. Gakoak ez dira soilik ekoizpen artistikoa eta hedapen kanala.

Gure ikerketan eskuratu ditugun datuek berretsi egiten dute proiektu soziokulturalak bertsolaritzaren geroratzean izan duen garrantzia. Datuek iradokitzen dute bertsolaritzarekiko zaletasuna kasu askotan lehen sozializaziotik kanpo gertatzen dela, hau da, kasu askotan ez dela etxekoen eta oso hurbilekoen bitartez bakarrik gertatzen. Beraz, ondoriozta genezake zale horiek guztiek ez luketela zaletasuneranzko pausorik emango baldin eta zaletasuna pizteko gunerik ez balute; eta, jakina, eremu horiek berezkoak ez direnean, propio sortzen ez badira, jende hori guztia ez da zaletzen.

5. grafikoa. Noiz bertsozaletu ziren

ITURRIA: BERTSOLARITZAREN AZTERKETA SOZIOLOGIKOA.

Edonola ere, proiektu soziokultural eder bat alferrikakoa da baldin eta ez badago proiektua gauzatuko duen agenterik. Bertsolaritzan proiektu soziokulturala eraiki ahala sortuzen proiektua praktikara eramango zuen agentea. Bertsolaritzan autoeraketa (Sarasua 2013) funtsezko kontzeptua da, erronkei aurre egiteko antolatzea. Gainbehera zetorrela ikusirik bertsolaritzak bere burua antolatu zuenean, gizarte mugimendu baten forma hartu zuen: bertsolaritzaren gizarte mugimendua. Arraroa egingo zaio baten bati bertsolaritza gizarte mugimendu bat dela esatea, baina, egia esan, erraz definitu daiteke hala: egiturazko arazo historiko bati erantzuteko antolatzen da, munduari begiratzeko eta funtzionatzeko ikuspegi bat eraikitzen du kolektiboki, aukera-leihoak

aprobetxatzen ditu, gainerako agenteekin interakzioan sartzen da, jendea mobilizatzeko baliabideak martxan jartzen ditu, jende asko mobilizatzen du...

Beste agente batzuek ere bultza zezaketen bertsoalaritza geroratzeko proiektu soziokulturala (adibidez, potentzialki, agente erabakigarriak izan zitezkeen erakunde publikoak, alderdi politikoak, mugimendu politiko-kulturalak, beste gizarte mugimendu batzuk, industria kulturala...), baina bertsoalaritza lehentasun zuen beste inor ez zegoenez, ardua bere gain hartuko zuen agentea sortzea ezinbestekoa izan zen.

Artikulazioak

Apoteosikoa izan zen Margaret Thatcherrek *The Sunday Times* egunkariari eman zion elkarrizketaren amaiera:

Sumindu egiten nau politikak azken 30 urteetan hartu duen norantzak, beti gizarte kolektibistarantz egin duelako. Jendeak ahaztu egin du norbanakoaren gizartea. Eta galdetzen dute: ni axola al natzaio inori? Erantzun laburra da: bai. Eta, beraz, kontua ez da ekonomia arloko politika egiten ari naizela; kontua da norantza aldatzeko ari naizela lanean, eta ekonomia aldatzea da norantza hori aldatzeko bitartekoa. Norantza hori aldatzen baduzu, benetan ari zara nazioaren bihotza eta arima aldatu nahian. Ekonomia metodoa besterik ez da; helburu nagusia bihotzak eta arimak aldatzea da.

Ez gaizki ulertu. Margaret Thatcherren helburua ez zen nork bere aldetik indibidualtasunerantz jotzea. Aitzitik, norbanako neoliberalaren ideia ardatz hartu nahi zuen ahalik eta jende gehien haren inguruan artikulatzeko. Iraultza neoliberalaren liderretako bat izan zen Thatcher, eta arrakasta handia izan zuen eta izaten ari da. Gobernuburu izateari utzi eta hamabi urtera, afari batean galdetu zioten ea zein zen bere lorpenik handiena, eta Thatcherrek honakoa erantzun zuen: «Tony Blair eta Mugimendu Laborista Berria. Gure arerioak iritzi aldatzera behartu ditugu».

Paradoxa irudi lezake, baina ez dago inolako kontraesanik. Sozialki arrakastatsuak diren mugimenduek beti bilatzen

dute haien aldarrikapenak zentzuzkoenak izatea, hau da, jendeak ideia zentzuzkoenak direla sentitzea, zentzua izan dezaketen beste hainbat ideia lehiakideren gainetik. Azken batean, gailentzen diren ideia horien inguruan artikulatu nahi dute ahal bezainbeste jende; baina, jakina, jende asko bildu nahi duzunean, litekeena da talde homogeneousa ez izatea, eta, gainera, horren beharrik ere ez dago. Artikulatzea da gakoa, ez homogeneousizatzea.

Artikulatzea hauxe da: ordura arte bi mundu edo gehiago zirenak aterkipe berean elkartzea. Etengabe gertatzen ari da, are gehiago gure testuinguru sozialak gero eta konplexuagoak direnean. Bestela nola uler daiteke AEBetako eskubide zibil-en aldeko mugimendua? Frantziako Errepublikan Marine Le Pen-en Rassemblement National alderdia babesten dutenen artean, jatorri sozio-kultural-politiko-ekonomiko oso desberdineko jendea dago. Euskal Herrian soldaduskaren aurkako eta intsumisioaren aldeko mugimendua artikulazioekin hazi zen. Artikulazioak, berez, ez dira eskubikoak edo ezkerrekoak, belizistak edo bakezaleak, diskriminatzaileak edo berdinzaleak. Ardatz diren ideien araberakoa izango da hori.

Nor gara gu? Artikulazioak beti erantzuten dio galdera horri, baina beti aldatzen du ordura arte ematen zen erantzuna. Gu-aren mugak desdefinitu egiten ditu, eta definizio berria ematen die gero. Artikulazio arrakastatsuenak gai dira aniztasuna eta izaera kolektiboa uztartzeko. Ideia partekatu eraginkorren inguruan artikulatzen dute pluraltasuna.

Kulturaren eremuan berdina gertatzen da. Sintonian sentitzen den jendea elkartzeko gai da kultur sorkuntza. Agian, izan liteke aurretik lotura garbirik ez izatea, baina, agian, kultur adierazpide batek sintonian jartzen ditu. Beharbada, aterki horretatik kanpo ez dute elkarren ondoan egon nahi edo ez dira konturatzen aukera hori dagoenik edo zaila egiten zaie elkarrengana hurbiltzea. Alta, kultur adierazpide jakin baten parametroetan, lehen itzalita zeuden argiak piztu egiten dira. Musika kontzertu batean oso nabarmena da. Sintonia, zentzu materialenean, soinu uhinen bitartez gauzatzen da.

Lehen, zinema aretoetan ere oso agerikoa zen; gaur egun gero eta gehiago sintonizatzen du nork bere etxetik. Jendea arte baten epelera biltzen denean, beti definitzen da gutasun bat, honetan ari garenon gu hori, honetan sintonizatzen dugunok. Askotarikoagoa denean, indartsuagoa da baldin eta aterkipe berean badago.

Bertsolaritza ere gai izan da azken hamarkadetan hainbat artikulazio gauzatzeko, baina ez da berez gertatu. Proiektu soziokulturalak ahalbidetu du. Baina horren guztiaren aurrerakia Xabier Amurizaren ekarpen teoriko-praktikoa da. Esku hartze soziokulturalaren alde egin zuen: bertsolaritza ez dela berezkoa aldarrikatu zuen, eraiki egiten dela, eta, bide batez, jardunerako hainbat tresna proposatu zituen. Proiektu soziokulturalari atea ireki zizkion horrela.

Sozializazio guneak esku hartze soziokulturalaren ikuspegiari oinarritzen dira. Sozializazio guneen lana funtsezkoa da artikulazioak ulertu ahal izateko. Esku hartze soziokulturalerako sozializazio gunerik gabe, nekez sortuko litzateke artikulaziorik gaur egun. Elkargune horietan ernatu da bertsolaritza garaikidean funtsezkoa den jende asko (sortzaileak,

zaleak, antolatzaileak...). Bertso-eskolak, aisialdirako espazioak, borondatezko lanerako ekimenak... ezinbestekoak izan dira. Bertsolaritzan lur hartzeko aukera eman diote jende askori. Bertso-plazan ez zeuden baldintzak sortu zituzten gune horietan, bestela etorriko ez zen jendea erakartzea eta elkartzea errazagoa izan zedin.

Bertsolaritza ere gai izan da azken hamarkadetan hainbat artikulazio gauzatzeko, baina ez da berez gertatu. Proiektu soziokulturalak ahalbidetu du

Taldetasuna sustatu dute, eta, horri esker, indibidualtasuna lantzeko aukerak handitu egin dira. Testuinguru horretan egosi dira hainbat artikulazio.

Azken hamarkadetan bertsolaritzaren baitan hasi eta bukatu den artikulazio nabarmenenaren protagonistak

bertsolaritza klasikoa eta rockaren belaunaldia izan ziren. Jon Maiaren *Berriak jaiotzen* eta Alberto Irazuren *Rocka puntua* liburuek ederki kontatzen dute fenomenoak.

Ez gara ari bi bertsokera estilo fusionatzeari buruz. Bi talde soziokultural bertsolaritzaren aterkipean elkar topatzeari buruz ari gara. Sortzaileak, publikoak, haien bizimoduak, mundu ikuskerak, gustuak, espazioak.

Prozesua ez zen bat-batekoa izan. Lehenik, exotikoak ziren beste bertsolari horiei ongi etorria egin zieten. Testuinguru hartan sortu zen *bertsolari gaztea* kontzeptua. Aurretik ere baziren adinez gazteak ziren bertsolariak, baina kontzepturik ez zegoenez, denak ziren bertsolari, adjektiborik gabe. Artikulazio prozesuaren hasieran, bertsolari exotikoek ahalegina egin behar izan zuten zaharren moldeak ikasteko, baina egoera hartan ez zuten gozatzen bertsoetan. Alta, pixkanaka kopuruz handitu egin ziren, bai sortzaileak bai publikoak. Gainera, bertsolaritza berria hazteko espazioak ere eraiki zituzten. Horrela hasi ziren zentraltasuna okupatzeko pausoak ematen. Lehengo moldean zebiltzan batzuek erresistentzia egingo zieten arren, *bertsolari gazteek* eta publiko berriek exotiko izatearen sententzia gero eta txikiagoa zuten eta betiko sortzaileekin eta publikoarekin nahastu ziren. Era berean, sortzaile berriek kualitatiboki beren diskurtsoak garatu zituzten, eta publiko berriek kualitatiboki gustu berriak garatu zituzten. Horrela hasi ziren zentraltasuna masiboki okupatzeko. Egoera horretan blaitu ziren molde zaharragoetan zebiltzan asko ekarpen berriekin. Artikulazioa bururaino eramane zuten, eta, ondorioz, bertsolaritza aberastu egin zen.

Bizi-indar soziokulturalak elikatzen dituzte gizarte mugimenduak. Bizi soziokulturalak elikatzen ditu. Beraz, gero eta gehiago artikulatu, gero eta indartsuagoa eta osasuntsuagoa eta dirdiratsuagoa izango da, eta, bide batez, sortzaileei askoz hobeak izateko aukera emango die. Artikulazio aberatsagoek ekoizpen artistiko bikainagoi irekitzen dizkiete ateak.

Gaur egun ikuskizun dago emakumei eta feminismoari lotutako artikulazioarekin zer gertatuko den.

Multipolaritasuna, generoak eta sabaiak

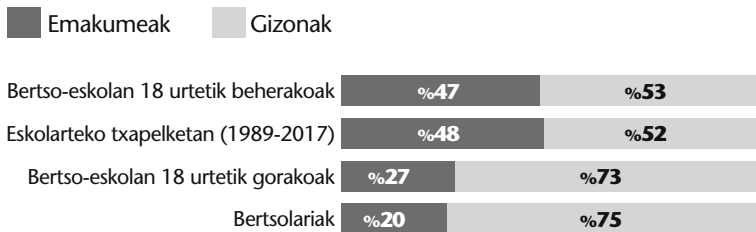
Joxerra Garziaren arabera, bertsolaritza gaur egun aro multipolarrean dago (Garzia 2013). Dibertsifikatzen ari da. Lehen aipatu ditugun Xenpelar Dokumentazio Zentroaren datuek ere horixe iradokitzen dute: inoiz baino bertso-saio gehiago antolatzen dira, publikoari dagokionez lehen baino tamaina txikiagokoak; baina saio horien guztien batura da, ziur aski, bertsolaritzak inoiz ez dituela hainbeste jarraitzaile izan. Halaber, eskuratu ditugun datuek erakusten dute bertsozale sutsu kopuru esanguratsu bat dagoela, baina jarraitzaile gehienak ez direla bertsozale sutsuak, neurrian maite dutela bertsolaritza, beste zenbait kultur adierazpide bezainbeste. Albiste onak dira bertsolaritzarentzat: zale kopurua handia da, dibertsifikatuta dago, eta beste kultur adierazpideekin harremanetan daude. Musikak, adibidez, parametro horietan funtzionatzen du, eta ezaugarri horrek ere errazten dio jende askoz gehiagorengana iristea. Kontzertu batera goazenean, ez gara musika entzutera joaten, musikari jakin bat baizik. Oraindik jende asko bertsolariak entzutera joaten da, baina, beharbada, Jon Sarasuak esan zuen bezala, gero eta gehiago joango dira bertsolari jakin batzuk entzutera, bertsolariak oro har entzutera baino. Joera interesgarria da. Artikulazioak erraztu egiten ditu, eta, beraz, bertsolaritzaren bizi-indarra handitzeko aukerak sustatzen ditu. Aniztasuna aterkipe berean elkartzea ez da desberdintasunak ahaztea. Aitzitik, ideia partekatuekin batera pluraltasuna ahal bezainbeste adierazteko aukerak zabaltzea funtsezkoa da.

Beti egongo da Bakhtin-ek monologismoa eta polifonia deitzen dituen horien arteko tentsioa (Bakhtin 1981, 1986): monologismoak bere burua du ardatz, eta haren inguruan grabitatzen du beti; aldiz, polifonia aniztasunean oinarritzen da, berdinen arteko interakzioan, dialogismoan. Monologismoak eredu bakarra hobesten du. Polifoniarentzat, berriz, norbanakoa funtsezkoa da, aberastasun ordezkazina, eta hobetsi egiten du ahots askotarikoak azaleratzea eta interakzioan jartzea.

Bertsolaritzan ere hori gertatzen ari da; baina, aldi berean, badago zer hobetu, jakina. Generoaren eremuan nabarmena da hori. Gainerako kultur adierazpideetan zenbakiak garbi uzten dute: euskal literaturan, adibidez, emakume idazleak %16 besterik ez ziren 2006an, Euskadi literatur sarietan 1997tik gaur arte euskarazko literaturaren alorrean hiru emakume bakarrik saritu dituzte, kritika sarietan narratiba arloan 1976tik hona %5 eta poesian 1978tik hona %15. Nazioartean berdin: literaturako Nobel sarietan 1901etik hona %11, eta azken 20 urteetan %25. Eta gizonezkoentzat eta emakumezkoentzat bereiz ematen ez diren sarietan, berdina gertatzen da: Oscarrak, Grammyak, Cannes, Goyak... Berdin margolarien erakusketekin. Berdin...

Bertsolaritza ez da salbuespena: 18 urtetik beherakoan artean kopuruak oso parekatuta daude, partaidetzan eta meritokrazian, baina 18 urtetik gora aritzen diren lau bertsolaritatik bakarra da emakumea.

6. grafikoa. Emakume eta gizon bertsolarien kopurua, adinaren arabera

ITURRIA: XENPELAR DOKUMENTAZIO ZENTROA (IKERTZAILEOK LANDUTAKO DATUAK).

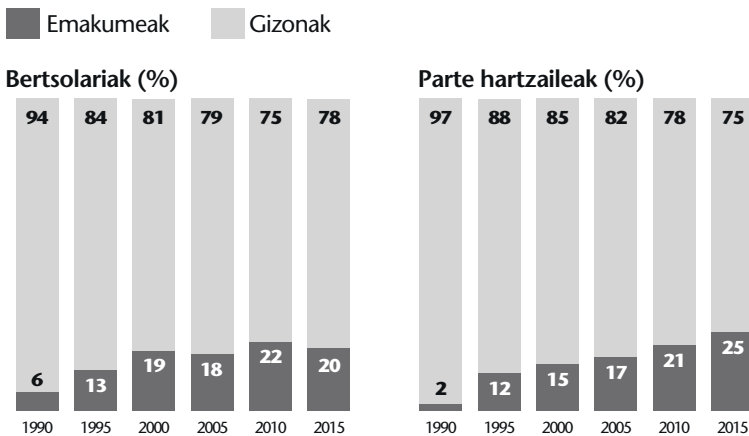
Araza, jakina, ez da soilik kuantitatiboa. Ikuspegi kualitatibotik heltzea ere ezinbestekoa da. Elkarrizketatu genuen gizonezko batek hauxe esan zigun:

Lehen, generoa [herriko] feriara ekartzen zutena zen. [...] Orain dela 30 urte minifaldarekin ez zenuen inor imajinatzen. Oraindik ere nire adineko eta goragoko belarrientzat gogorra da ahots femenino batek kantatutako bertsoa baloratzea. Aldiz, [ahots sen-

doarekin kantatutakoa] inork ez du zalantzan jartzen. [...] Gure laguna eta [bertsolari jakin baten] laguna denak orain dela bi urte aitortu zigun [bertsolari hori] amerikanarekin kantatzen ikusi zuen lehenengo aldian pentsatu zuela: honek ez dik batere kantatuko, marikoi pinta zaukak.

Edonola ere, aldaketak gertatzen ari direla erakutsi digute ikerketaren emaitzek. Emakume bertsolarien kopurua handitu egin da bertsolaritzak bere burua antolatu duenetik. Eragina izan dute bertso-eskolek, emakume bertsolarien laguntasun sareek eta gaiari buruz egin duten lanketak, emakume bertsolariak eman duten ereduak... Baina, aldi berean, datuek iradokitzen dute kopurua %20-25 artean egonkor dagoela azken urteetan.

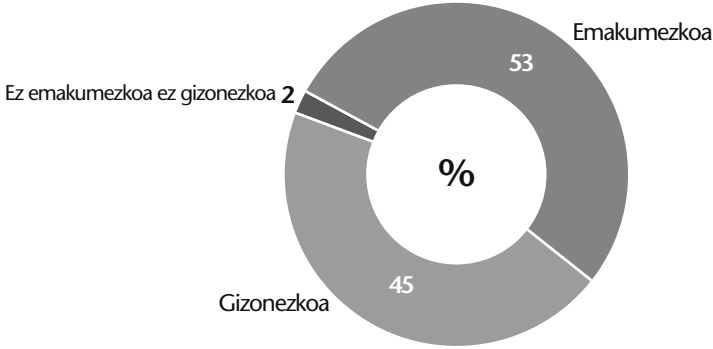
7. grafikoa. Emakume eta gizon bertsolarien kopuruen bilakaera eta bertso-saiotetako parte hartzeen bilakaera, adinaren arabera

ITURRIA: XENPELAR DOKUMENTAZIO ZENTROA (IKERTZAILEOK LANDUTAKO DATUAK).

Bestalde, publikoaren baitan gertatzen ari den aldaketa nabarmena da. Azken txapelketa nagusian, adibidez, emakumezkoak ziren erdia baino gehiago, eta emaitzek iradokitzen dute nahiago luketela emakume bertsolari gehiago ikustea oholtzan.

8. grafikoa. Bertsolaritzaren publikoa generoaren arabera

ITURRIA: BERTSOLARITZAREN AZTERKETA SOZIOLOGIKOA.

Pop kulturaren mamua

Mamu batek kurrutzen du Europa eta mundua: pop kulturaren mamua da. Indar guztiak batu dira, zaharrak eta berriak, haren gortesau bihurtzeko. Pop kulturak ez du substantzia egonkorrik. Aldakorra da, edukietan eta forman. Ez du berezko mugarik. Ez da jende jakin batentzat bakarrik. Nagusitzea eta zabaltzea da bere legea. Gai da txikia desagerrarazteko, txikia iragan bihurtzeko. Gai da txikiari lekua egiteko, baina beti leku deserosoa, hanka bat barruan eta bestea kanpoan.

Ez da betidanik existitu. Lehen ez zegoen arte partekaturik (ahaztu Shakespeare, ahaztu Lope de Vega, ahaztu...). Lehen goi eta behe zegoen. Pop kulturak ez du goi eta behe, baina pop kultura ez da bat eta bakarra. Armiarma sare bat da, nodo asko dauzkana, eta horregatik taldea osatzeko balio du, handia eta txikia.

Hegemoniaren hizkuntza hitz egiten du, ez beti hizkuntza hegemonikoa. Erakargarriena izan nahi du, eta ez bada hala, erakargarria den horren eremura zabaltzen du pop kulturaren muga. Ez du substantzia egonkorrik.

Pop kultura hackeatzen dutenak kanpotik ari dira, baina pop kulturaren tresneria erabil dezakete.

Postdodoismoa

Europar kolonizatzaileek Maurizio irla zapaldu zutenean, liluratuta gelditu ziren bertan bizi zen eta inoiz ikusi ez zuten hegazti bitxi batekin: gorputz sendoa zuen, hego lodiak, hanka motzak, moko handia. Ezin zuen hegan egin, baina kokoak beste inork ez bezala hauts zitzakeen mokoarekin. Dodo deitu zioten. Inoiz ez zuen harrapakaririk ezagutu, inoiz ez zen mehatxupear sentitu, eta ez zion beldurrik europar kolonizatzaileari. Haiekin bizi izan zen 80 urtez harik eta betirako desagertu zen arte. Ez zen ehizatuta desagertu. Ez zuen lortu kolonizatzaileek eragin zuten ekosistema aldatetara egokitzea. Museoetan bere hezurdurak baino ezin dira ikusi gaur egun.

Tambalacoque zuhaitzetik erortzen ziren fruitu helduak janez elikatzen zen dodoa, baina hori jateak ez zion soilik dodoari mesede egiten, zeren zuhaitzaren haziak, zeinek hainbat geruza lodi dituzten, dodoaren digestio aparatutik igarotzen zirenean bakarrik bihurtzen ziren zuhaitz berriak sortzeko emankor. Zuhaitz horrek luzaroan bizitzeko ahalmena du, baina orain desagertzeko arriskuan dago.

Postdodoismoa hitz xelebrea da, baina ideia bat islatzeko balio badu, nahikoa: ekosistema aldatetaren aurrean bere burua eraldatzeko gai den zera hori adierazi nahi du. Luzaroan bizi dadila postdodoismoa... 🐼

Bibliografia

- Agirre, A. (2018): 'Bertsolaritza eta kazetaritza.' *Hitzaldia: Mintzola Mintegia*, Billabona, 2018-11-15.
- Alberro, L. (2018): 'Bertsolarien ahoz. Modernizazio prozesua eta identitate bideak Gipuzkoan, 1830-1936.' *Hitzaldia: Mintzola Mintegia*, Billabona, 2018-11-15.
- Allur Dorransoro, J. (2018): 'Argazkia euskarazko kultur kontsumoari,' *JAKIN* 226, 11-30.
- Atwood, M. (1981): 'Spelling,' in M. Atwood: *True Stories*, Oxford, Oxford University Press.
- Bakhtin, M. M. (1981): *The Dialogic Imagination. Four Essays*, M. Holquist (arg.), C. Emerson eta M. Holquist (itzulk.), Austin eta Londres, University of Texas Press.
- (1986): *Speech Genres and Other Late Essays*, V. W. McGee (itzul.), Austin, University of Texas Press.
- Butt, R. (1979): 'Economics are the method. The object is to change the soul,' *The Sunday Times*, 1979-05-03.
- Certeau, M. (1988): *The Practice of Everyday Life*, Berkeley, University of California Press.
- Freire, P. (2008; 1993): *Cartas a quien pretende enseñar*, Bueno Aires, Siglo Veintiuno.
- Garzia, J. (2013): *Bertsolaritza. El bertsolarismo*. Bertsolaritza, Donostia, Etxepare Euskal Institutua.
- Hoggart, R. (1957): *The Uses of Literacy. Aspects of Working-Class Life*, Londres, Transaction.
- Lave, J. eta Wenger, E. (1991): *Situated Learning. Legitimate Peripheral Participation*, Cambridge, Cambridge University Press.
- Sánchez, M. (1999): 'La Verneda-Sant Martí: A school where people dare to dream,' *Harvard Educational Review* 69(3), 320-357.
- Sarasua, J. (2013): *Hiztunpolisa. Euskaltasunaren norabideaz apunteak*, Iruñea, Pamiela.
- Unesco (2017): 'Atlas of the World Languages in Danger' (www.unesco.org/languages-atlas/en/atlasmap/language-id-2744.html).
- Vigotski, L. S. (1978; 1934): *Pensamiento y lenguaje*, Madril, Paidós.
- Zubiri, H. (2010): 'Euskara eta kultura-kontsumo,' in Askoren artean: *Kultura 08-09*, Gasteiz, Eusko Jaurlaritzaren Argitalpen Zerbitzu Nagusia, 47-62.
- (2014): 'The Consequences of Diglossia in the Cultural Habits of a Minority Language: Analysing the Consumption of Basque Culture,' *Global Studies Journal* 6(1), 67-77.